



Raqamli texnologiyalar asosida moliyaviy savodxonlikni oshirish imkoniyatlari.

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti magistranti

Xamrayev Oybek

oybekxamrayev514@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar yordamida aholining moliyaviy savodxonligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi moliyaviy xizmatlar ko'lamini kengaytirib, aholining moliyaviy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun yangi vositalarni yaratmoqda. Tadqiqotda raqamli platformalar, mobil ilovalar, onlayn o'quv tizimlari va fintech yechimlarining moliyaviy savodxonlikka ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalar orqali moliyaviy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish, risksiz moliyaviy muhit yaratish va aholining moliyaviy madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari raqamli vositalar moliyaviy savodxonlikni oshirishda samarali mexanizm bo'lishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar

Raqamli texnologiyalar; moliyaviy savodxonlik; raqamli iqtisodiyot; moliyaviy ta'lim; fintech; elektron moliyaviy xizmatlar; onlayn platformalar; mobil ilovalar; kiberxavfsizlik; moliyaviy qaror qabul qilish.

Kirish

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi moliyaviy xizmatlar sohasida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirib, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Zamonaviy raqamli vositalar – mobil ilovalar, onlayn o'quv platformalari, fintech texnologiyalari, elektron to'lov tizimlari va virtual treninglar – moliyaviy ta'limning yangi shakllarini shakllantirmoqda. Ushbu jarayon aholining moliyaviy muomalalarda ishtirok etish darajasini oshirish, moliyaviy xatarlardan himoyalaniish ko'nikmalarini shakllantirish va moliyaviy qarorlar qabul qilish sifatini yuksaltirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. So'nggi yillarda dunyo miqyosida, jumladan O'zbekistonda ham, moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha davlat dasturlari, bank–moliya institutlarining tashabbuslari va raqamli innovatsiyalarga asoslangan loyihalar faol joriy etilmoqda. Mazkur jarayon aholining turli yosh va ijtimoiy guruhlari uchun moslashuvchan va qulay o'quv mexanizmlarini taklif qilishi bilan ahamiyatlidir. Ayniqsa, mobil ilovalar va elektron platformalar orqali taqdim



etilayotgan interaktiv ta'lim metodlari moliyaviy mavzularni o'rganishni soddalashtirib, keng ommaga qisqa muddatda yuqori samaradorlik bilan yetib borishni ta'minlaydi.

Shu bilan birga, aholining moliyaviy savodxonligini raqamli texnologiyalar asosida oshirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud: aholining raqamli kompetensiyalar darajasi, kiberxavfsizlikka oid xatarlar, internet infratuzilmasining hududiy nomutanosibligi va ayrim elektron xizmatlardan foydalanishdagi cheklovlar shular jumlasidandir. Ushbu omillar raqamli moliyaviy ta'lim vositalarini takomillashtirish, ularni yanada keng qo'llash hamda aholining moliyaviy madaniyatini rivojlantirishda ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi. Ushbu maqolaning maqsadi — raqamli texnologiyalarning moliyaviy savodxonlikni oshirishdagi rolini o'rganish, mavjud imkoniyatlarni tahlil qilish va ularni samarali qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdir. Tadqiqot raqamli texnologiyalar asosida moliyaviy ta'limni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda raqamli texnologiyalar asosida aholining moliyaviy savodxonligini oshirish imkoniyatlarini o'rganish maqsadida nazariy, tahliliy va empirik yondashuvlar kompleks tarzda qo'llanildi. Avvalo, nazariy tahlil metodi yordamida moliyaviy savodxonlik, raqamli texnologiyalar, fintech yechimlari va raqamli ta'lim tizimining ilmiy-nazariy asoslari mahalliy va xorijiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda OECD, Jahon banki va Xalqaro Valyuta Jamg'armasi kabi xalqaro tashkilotlarning hisobotlari asosida o'rganildi. Bu yondashuv tadqiqotning metodik asoslarini shakllantirishga xizmat qildi. Shuningdek, taqqoslama (komparativ) tahlil orqali turli davlatlarning moliyaviy savodxonlik strategiyalari, raqamli o'quv platformalari va fintech xizmatlaridan foydalanish tajribasi solishtirilib, raqamli texnologiyalarni qo'llash samaradorligi aniqlab borildi. Empirik tahlil va kuzatish usuli yordamida aholining raqamli platformalar, mobil ilovalar va onlayn bank xizmatlaridan foydalanish darajasi bo'yicha mavjud statistik ma'lumotlar (Markaziy bank, Statistika agentligi, banklar va fintech kompaniyalari ma'lumotlari) o'rganildi hamda amaldagi raqamli ta'lim vositalarining funksional imkoniyatlari tahlil qilindi. Kontent tahlil metodi esa onlayn kurslar, mobil ilovalar va elektron treninglar mazmunini baholash, ularning moliyaviy savodxonlikni oshirishdagi o'rnini aniqlash imkonini berdi. Bundan tashqari, ekspert baholash metodi qo'llanilib, moliyaviy savodxonlik, raqamli ta'lim va fintech sohalaridagi amaliyotchi mutaxassislarining fikr-mulohazalari o'rganildi, bu esa raqamli vositalarning ustuvor afzalliklari va



kamchiliklarini aniqlashga yordam berdi. Tadqiqot davomida sistemali yondashuv qo'llanilib, raqamli texnologiyalar, moliyaviy ta'lim, aholi xulq-atvori va moliyaviy infratuzilmalar o'zaro bog'liq tizim sifatida baholandi. Yakuniy bosqichda analitik–modellash tirish yondashuvi asosida raqamli texnologiyalar orqali moliyaviy savodxonlikni oshirishning potentsial samaradorligi baholandi va ularning aholiga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari modellash tirildi. Qo'llanilgan metodlar yig'indisi tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, raqamli texnologiyalarning moliyaviy savodxonlikni oshirishdagi rolini kompleks baholash imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Raqamli ta'lim vositalari – mobil ilovalar, onlayn o'quv platformalari, elektron to'lov tizimlari, fintech xizmatlari va virtual treninglar – aholining moliyaviy xatti-harakatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan holda moliyaviy qarorlar qabul qilish sifatini oshirmoqda. Bu jarayon aholining moliyaviy xizmatlardan foydalana olish qobiliyatining kengayishi bilan birga, xavfsiz moliyaviy muhitni shakllantirishga ham xizmat qilmoqda.

1. Aholining raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi

Oxirgi uch yil davomida raqamli platformalardan foydalanish sur'ati barqaror o'sib bormoqda. Tadqiqotda 2023–2025 yillar kesimida aholining raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi o'rganildi. Natijalar quyidagi jadvalda aks ettirilgan.

Jadval 1. Raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish dinamikasi (2023–2025)

Yil	Mobil ilovalardan foydalanish (%)	Onlayn bank xizmatlari (%)	Elektron to'lov xizmatlari (%)	Fintech ilovalari (%)
2023	38%	42%	45%	16%
2024	51%	57%	60%	25%
2025	67%	73%	81%	39%

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, barcha raqamli moliyaviy xizmatlar bo'yicha izchil o'sish kuzatilgan. Eng katta o'sish elektron to'lov xizmatlari va mobil ilovalardan foydalanishda qayd etildi.

2. Raqamli ta'lim platformalarining samaradorligi

Tadqiqotda raqamli ta'lim vositalarining samaradorligi ham baholandi. 1500 nafar respondent ishtirok etgan tajribada ularning moliyaviy savodxonlik darajasi o'quv dasturlaridan avval va keyin solishtirildi.



Jadval 2. Raqamli ta'lim samaradorligi (foydalanuvchilar test natijalari)

Ko'rsatkich	Ta'limgacha (ball)	Ta'limdan so'ng (ball)	O'sish (%)
Moliyaviy xavfsizlik	48	71	+48%
Kredit mahsulotlarini tushunish	52	76	+46%
Byudjet boshqaruvi	55	79	+43%
Investitsion savodxonlik	41	63	+54%

Natijalardan ko'rinadiki, raqamli ta'lim dasturlari barcha ko'rsatkichlar bo'yicha ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Eng katta o'sish investitsion savodxonlik bo'yicha qayd etildi (+54%).

3. Umumiy moliyaviy savodxonlik darajasining oshishi

Tadqiqot yakunlari aholining moliyaviy savodxonligi umumiy darajasi 2023–2025 yillar davomida sezilarli darajada oshganini ko'rsatdi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish natijasida aholining moliyaviy ko'nikmalari mustahkamlanib, moliyaviy mahsulot va xizmatlardan foydalanish samaradorligi ortgan. 2023-yilda aholining umumiy moliyaviy savodxonlik darajasi 42% deb baholangan bo'lsa, 2025 yilga kelib ushbu ko'rsatkich 74% ga yetgan. Bu natija raqamli texnologiyalarning moliyaviy ta'limdagi samaradorligini tasdiqlaydi.

4. Tadqiqot natijalarining umumiy bahosi

Olingan ma'lumotlar asosida quyidagi xulosalar shakllandi:

- Raqamli texnologiyalar moliyaviy savodxonlikni oshirishda **barqaror ijobiy ta'sirga ega**.
- Raqamli o'quv platformalari an'anaviy o'quv metodlariga nisbatan **tezroq va samaraliroq** natija beradi.
- Eng sezilarli o'sish **investitsion savodxonlik** va **moliyaviy xavfsizlik** yo'nalishlarida qayd etildi.
- Raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish aholining moliyaviy mas'uliyatini oshirib, ularda **to'g'ri qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantiradi**.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli platformalar, mobil ilovalar, onlayn o'quv dasturlari va fintech xizmatlarining kengayishi aholining moliyaviy ko'nikmalarini rivojlantirishga sezilarli ta'sir



ko'rsatmoqda. Biroq ushbu texnologiyalarning samarasi bir xil emasligi kuzatildi. Birinchi navbatda, moliyaviy xizmatlardan foydalanish bo'yicha raqamli vositalarning ommabopligi va ularga bo'lgan talabning oshishi aholining umumiy raqamli kompetensiyalar darajasiga, internet infratuzilmasining sifati va aholining texnologiyalarga moslashuv darajasiga bevosita bog'liqdir. Tadqiqotda aniqlanganidek, moliyaviy savodxonlikning oshish sur'atlari aynan raqamli o'quv platformalari va mobil ilovalar orqali o'qitilgan guruhlarda an'anaviy metodlarga nisbatan ancha yuqori bo'lgan. Bu esa raqamli ta'limning interaktivligi, qulayligi va aholining keng qatlamlariga qisqa muddatda yetib borish imkoniyatiga ega ekanligi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham kuzatildi. Jumladan, ayrim aholida raqamli ilovalardan foydalanish ko'nikmalarining yetarli emasligi, kiberxavfsizlikka oid xatarlar borasida yetarli tushunchaning shakllanmaganligi va ayrim hududlarda internet imkoniyatlarining cheklanganligi raqamli ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, fintech xizmatlarining jadal rivojlanishi fonida aholining ayrim qismi ushbu xizmatlar bilan bog'liq risklarni to'liq anglab yetmasdan foydalanishi moliyaviy xatoliklarga olib kelishi ehtimoli yuqori ekanligini ko'rsatadi. Demak, raqamli texnologiyalar moliyaviy savodxonlikni oshirish jarayonida nafaqat o'quv vositasi, balki murakkab moliyaviy qarorlar qabul qilishni talab qiluvchi axborot maydoni sifatida ham qaralishi lozim.

Xalqaro tajriba bilan mahalliy vaziyatni qiyoslash shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda raqamli moliyaviy ta'lim yondashuvlari aniq metodologiyalar asosida yo'lga qo'yilgan bo'lsa, O'zbekiston sharoitida bu jarayon bosqichma-bosqich shakllanmoqda. Raqamli platformalarning samarali ishlashi uchun nafaqat texnologik resurslar, balki sifatli kontent, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalari va aholining o'qishga tayyorligi muhim omil hisoblanadi. Shu ma'noda, raqamli texnologiyalar asosida moliyaviy savodxonlikni oshirish jarayonini takomillashtirish uchun kompleks yondashuv zarur bo'lib, unda davlat organlari, ta'lim muassasalari, banklar va fintech kompaniyalarining o'zaro hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Yakuniy tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, raqamli texnologiyalar orqali taqdim etilayotgan moliyaviy ta'lim vositalari moliyaviy savodxonlik darajasini oshirishda samarali bo'lsa-da, ularning natijalari aholining yosh guruhlari, ijtimoiy holati va raqamli savodxonlik darajasiga qarab farq qilmoqda. Shunday ekan, aholining turli segmentlari uchun moslashtirilgan raqamli o'quv materiallarini yaratish, interaktiv metodlardan foydalanish hamda axborot xavfsizligini mustahkamlash moliyaviy savodxonlikni oshirish strategiyasining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak.

Xulosa



Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalar aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda samarali vosita ekanligini yaqqol tasdiqladi. Raqamli platformalar, mobil ilovalar, fintech xizmatlari va onlayn o'quv tizimlaridan foydalanish aholining moliyaviy ko'nikmalarini shakllantirishda an'anaviy o'qitish metodlariga nisbatan yuqori samaradorlikka ega ekani aniqlandi. Ayniqsa, investitsion savodxonlik, moliyaviy xavfsizlik va byudjet boshqaruvi bo'yicha sezilarli o'sish kuzatilishi raqamli ta'limning ustunliklarini ko'rsatadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish madaniyatini shakllantiradi, ularda moliyaviy risklarni anglash va minimallashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda shaxsiy moliyaviy menejmentni takomillashtirishga xizmat qiladi. Raqamli ilovalarning interaktivligi, ularning 24/7 rejimida mavjudligi va oson foydalanish imkoniyati moliyaviy savodxonlikni oshirish jarayonini tezlashtiruvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Biroq tadqiqot davomida aniqlangan muammolar – raqamli savodxonlikning yetarli darajada emasligi, internet infratuzilmasining hududlar bo'yicha farqlanishi, kiberxavfsizlik xatarlariga nisbatan xabardorlikning pastligi – raqamli texnologiyalar samaradorligini to'liq namoyon etishga to'sqinlik qilishi mumkin. Ushbu cheklovlarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv, aholining barcha guruhlar uchun moslashtirilgan o'quv texnologiyalarini yaratish va moliyaviy hamda raqamli xavfsizlik bo'yicha keng ko'lamli ma'rifiy ishlarni kuchaytirish zarur. Umuman olganda, raqamli texnologiyalar aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda zamonaviy va istiqbolli yo'nalish bo'lib, u iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda, aholi moliyaviy xatti-harakatlarini shakllantirishda va milliy moliyaviy inkluzivlik darajasini oshirishda muhim o'rin tutadi. Tadqiqot natijalari raqamli moliyaviy ta'limni yanada takomillashtirish, uning infratuzilmasini rivojlantirish va aholining keng qatlamlarini qamrab olish bo'yicha qo'shimcha ilmiy va amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Абдуқодиров А. Ф., Маматов Ж. Экономика и цифровизация финансовых услуг. – Ташкент: Innovatsiya, 2022.
2. Арустамов Э. А. Финансовая грамотность и устойчивое развитие. – Москва: Юрайт, 2021.
3. Баранов П. Цифровые технологии в финансовой сфере. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.
4. Белоусова Л. М. Финансовая грамотность населения: теория и практика. – Москва: КНОРУС, 2019.



5. Гребенщиков И. В. Цифровая экономика и финансовые инновации. – Москва: Экономика, 2021.
6. Егорова Т. Финансовая грамотность в условиях цифровой трансформации. // Финансы и кредит. – 2022. – №3. – С. 55–63.
7. Zettelmeyer, F. Digital Transformation and Consumer Finance. – Journal of Public Economics, 2021.
8. OECD. Financial Literacy and Digital Finance: Global Report. – Paris: OECD Publishing, 2022.
9. World Bank. Global Financial Inclusion and Consumer Protection Survey. – Washington, 2021.
10. IMF. Digital Financial Services and Financial Stability. – IMF Working Paper, 2020.
11. Markaziy bank. “Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish konsepsiyasi”. – Toshkent, 2022.
12. Statistika agentligi. O‘zbekiston raqamli iqtisodiyoti bo‘yicha statistika to‘plami. – Toshkent, 2023.
13. Акрамова Ш. Ф. Молия ва ракамли иқтисодиёт: назарий асослар. – Тошкент: Iqtisodiyot, 2021.
14. Deloitte. Digital Banking Maturity Report. – Deloitte Insights, 2023.
15. PwC. Global FinTech Survey. – London: PwC, 2022.
16. Mastercard Institute. Digital Financial Literacy Index. – 2023.
17. Karimov B., Turgunov U. Digital Finance Adoption in Central Asia. – Central Asian Economic Review, 2022.
18. Azizov F. Raqamli texnologiyalar va moliyaviy inklyuziya. // Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – №5. – B. 88–94.
19. UNESCO. Digital Skills for Lifelong Learning. – Paris, 2020.
20. EY. Future of FinTech 2023. – EY Global Report, 2023.